

8. TsDAGOU.–F57.–Op.4.–Spr.27.
 9. Tam samo. – Spr.37.
 10. Fond “Pam’jat’ zhertv fashyizmu”. Pravednyky Ukrai’ny. – Vinnyč’ka obl. – № 16. Rozhanskyj V.G. / vid 17.11.10 r.
 11. Tam samo. – Zhytomyr’s’ka obl. – № 21. Obezjuk (Romanjuk) T.T. / vid 28.10.00 r.
 12. Tam samo. – Ternopil’s’ka obl. – № 06. Palashyn I.O. / vid 28.04.94 r.
 13. Tam samo. – Ternopil’s’ka obl. – № 21. Kuharevych D.P. / vid 28.10.00 r.
 14. Tam samo. – Ternopil’s’ka obl. – № 03. Kolosovs’ka (Tymchuk) K.D. / vid 16.04.04 r.
 15. Tam samo. – Ternopil’s’ka obl. – № 46. Rozonblatt K. Sh.R. / vid 07.10.02 r.
 16. Tam samo. – Hmel’nyč’ka obl. – № 09. Masljanko P.G. Rozonblatt K.Sh. / vid 11.04.08 r.

Slobodinsky D. K., postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), Slobodinsky.D.K@ukr.net

To save a Jewish child

The article touches upon the life of Jews during the Nazi occupation of Ukraine. The influence of the German authorities on the social situation of civilians including Jewish children is analyzed. Author highlights the plans for the occupation authorities that were aimed to demolish the entire Jewish population and Germanization children. We demonstrate the techniques of mass destruction Ukrainian Jews. We consider the facts of salvation Ukrainian population of Jewish children. The sacrifice of Ukrainians, for which they paid with their lives, ensured the continuation of the Jewish ethnic group.

Author used such special historical methods as chronological, statistical, structural and comparative ones, and analytical the method of historical reconstruction.

Keywords: World War II, occupation, Germans, Jews, children, salvation, Ukrainians.

Слободинский Д. К., аспирант, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (Украина, Киев), Slobodinsky.D.K@ukr.net

Во имя спасения еврейского ребенка

Освещена жизнь евреев в период гитлеровской оккупации территории Украины. Проанализировано влияние немецкой власти на социальное положение гражданского населения в частности еврейских детей. Освещены планы оккупационных властей, направленные на полное уничтожение еврейского населения и немечивание детей. Продемонстрировано методы массового уничтожения украинских евреев. Рассмотрены факты спасения украинским населением еврейских детей.

При написании статьи были применены такие специально исторические методы: предметно-хронологический, статистический, структурно-сравнительный, системно-аналитический, метод исторической реконструкции и другие.

Жертвенность украинцев, за которую они не раз платили своей жизнью, обеспечила продолжение еврейской этнической ветви, которую так старались искоренить одурманенные нацистскими идеями гитлеровские палачи.

Ключевые слова: Вторая мировая война, оккупация, гитлеровцы, евреи, дети, спасение, украинцы.

* * *

УДК 94(477)“1945/1952”:378

Лук’яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка (Україна, Київ), lukyaneneko.ov@gmail.com

ПОЛІТЕХНІЧНІ МИТАРСТВА ПОВОЄННОЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ УРСР

Ілюструється зародження та розвиток політехнічного компоненту у навчальному процесі педінститутів УРСР повоєнного періоду (1945–1952 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило простежити нарощування вимог Міністерства освіти по політехнізації інститутів; відслідкувати співвідношення успіхів та проблем у цій галузі на місцевому рівні. Відтворено послідовність переконування освітян країни у безумовній правильності запровадження виробничого навчання. Зроблена оцінка головних характеристик процесу повоєнної політехнізації. Описана практика уведення виробничого навчання в окремих повоєнних педагогічних та учительських інститутах.

Ключові слова: педагогічний інститут, політехнізація, практика, виробниче навчання, повоєнна Україна.

У середині 1950-х М. Хрущов розпочав “політехнічний переворот” в освітній сфері країни. Педінститути стали до підготовки спеціаліста не просто широкого, а “розширеного” профілю. Майбутніх учителів мови навчали роботі з металами, історикам прививали навички будівельників, у музикантах пробуджували таланти агрономів. На зорі 1960-х здавалося, що кращої навчально-виховної моделі годі й було шукати. Тоді мало хто здогадувався, як швидко будуть розкрадені та розвалені теплиці та виробничі майстерні вишів та шкіл у 1990-х. Хоча поодинокі голоси педагогів уже в роки Хрущовського реформування освіти натякали на саме такий фінал “політехнічної одиссеї”.

Та попри усталені асоціації політехнізму з іменем М. Хрущова, його витоки в історії вітчизняної школи сягають ще Ленінських настанов та Сталінських інтерпретацій. У цій розвідці ми торкнемося проблеми “масового переконування” у позитивах політехнічного перевороту, що мало місце у повоєнній Україні. Зробимо одразу декілька зауваг.

По–перше, у повоєнний час миттєва політехнізація вищої (як і загальноосвітньої) школи була нереальна з цілком об’єктивної причини. Країна була розтерзана, обкрадена і спалена радянсько–німецькою війною. Тому перші повоєнні заклики до політехнізму були виключно популістськими. Було неможливо забезпечувати студентів засобами виробництва та технікою тоді, коли їх бракувало стаціонарним заводам та фабрикам.

По–друге, повоєнна вища школа більше переймалася проблемою “повернення у рідні стіни” з евакуації, підпілля, а часом і з небуття, у якому опинялася після погромів корпусів вишів. Тому навіть настійливі заклики центру працювати у напрямку політехнічного повороту сприймалися, але не виконувалися. Директори педінститутів мали спочатку дбати про наявність хоча б якогось контингенту студентів та сталого колективу викладачів, а вже потім мудрити з вкладанням у руки молоді стамесок та молотків.

По–третє, у післявоєнній вищій школі опинилася велика частка трудової молоді, яка по крові була тісно прив’язана до виробничого процесу з ранніх років. Тому заклик політехнізувати вищу педагогічну школу означав лише розвинути і так наявні навички. Це кардинально різнило політехнічний поступ повоєнного часу з хрущовською політехнізацією. До того часу педінститути уже “елітаризувалися”. Освіта, так би мовити, забула про велич людини фізичної праці. Тому освітянські руки довелося наново привчати до верстатів та заводських цехів. А молоді освітянські колективи стали розбавляти “трудовою кров’ю” виробничників.

По–четверте, у 1945–1953 рр. центральна влада була зайнята відбудовою країни, увага концентрувалася здебільшого на матеріальній складовій життя. Тому тлумачення політики політехнізації було чи не в кожному своє. І воно таким залишалось аж до кінця 1950-х. Тому цілком закономірними були і перегини в один бік в одних педінститутах, і недоробки в інших через банальне незнання принципів політехнізації.

Уперше про політехнічний досвід післявоєнних освітянських вишів педагогічна преса УРСР згадала у серпні 1947 р. Та, це був приклад того, коли політехнізація прирівнювалася до зв’язку школи з ву-

зом, а весь “виробничий” потенціал реформи зводився до насичення уроків експериментами. Прикладом послугував досвід кафедри фізики Миколаївського педінституту. Освітняни допомагали вчителям області в опануванні складних тем, на навчали ряду демонстрацій та шкільних дослідів з геометричної та хвильової оптики, механічних та електромагнітних коливань тощо [1].

Уже незабаром, у жовтні 1947 р., з’явилася й перша згадка про організацію майстерні при педагогічному виші. Щоправда, були свої обмовки. При Конотопському учительському інституті організовано не виробничу, а художню майстерню з виготовлення наочних посібників з усіх дисциплін. Майбутні освітяни на початок нового 1947–1948 навчального року виготовили біля 500 таблиць, ескізів, карт, плакатів, схем з мови та літератури, фізики, математики, педагогіки [2]. Цікаво, що статус майстерні було визначено саме як “художня”. До виробничого рівня не вистачало обладнання, матеріалів та навичок. Хоча уже за кілька років такі майстерні з виготовлення шкільного та вузівського приладдя і стали оплотом політехнічного руху у педінститутах.

Широкій рекламі політехнічного поступу вищої педагогічної школи заважала доволі проста річ. Педінституту фізично не могли забезпечити набору студентів на післявоєнні фізмати. А саме фізики та математики мали б стати ядром політехнізації. Саме на базі їхніх груп повинні були б відкриватися лабораторії та майстерні. Про це з повідомляла освітянську громадськість Колегія Міністерства УРСР ще в липні 1948 р. Тогоріч планів прийому не виконали Кіровоград та Миколаїв, а Запорізький, Львівський, Полтавський та Херсонський педінституту зробили це саме за рахунок недобору на важливі для політехнізації спеціальності як фізика та математика [3].

Дивне інформаційне затишшя з приводу виробничого навчання майбутніх освітян побутувало в педагогічній пресі довгі два роки. Напевне, система притиралася о наявних матеріальних умов у країні, в яких і хвалитися, і критикувати за промахи було б абсурдно. Лише у березні 1950 р. з’явилася згадка про вагомий успіх Вінницького педагогічного вишу, у якому протягом декількох років студенти виготовляли наочне приладдя, яке використовували на лекціях та на практиці у школі. Поштовхом до цього стала організація спеціальної майстерні у виші. Саме навколо неї, а не навпаки, згодом організували й кабінет методики математики. Студенти власноруч виготовили більше 80 навчальних одиниць: лічильних приладів, стереометричних моделей для доведення теорем про мимобіжні прямі, моделей для доведення теореми про три перпендикуляри. Молоді таланти поєднали красиве з корисним: влаштували галерею портретів видатних російських педагогів і математиків з анотацією їхнього життя [4].

Тут же розмістили й першу критичну статтю про підготовку учителя з виробничими навичками. “Вишем для биття” став Ровенський учительський інститут. Викладачі закладу виїздили з інспекціями до шкіл, де працювали їхні випускники. Колишні студенти критикували своїх наставників, що у виші вони не одержали навичок по оборці металу та дерева, по проведенню електромонтажних робіт, що лише породжувало

труднощі з виготовленням найелементарніших приладів у шкільній практиці. Логічною порадою усім вишам УРСР була організація технологічних майстерень [5]. Така заувага була зроблена не лише Ровенському інституту. Уже в листопаді 1950 р. Колегія Міністерства поставила перед фактом директорів усіх педінститутів, що їхні випускники часто не вмели навіть користуватися уже готовими навчальними приладами, не те що виготовляти чи ремонтувати їх самотужки [6].

У відповідь на міністерську критику освітянам одразу запропонували гідний приклад для наслідування. Ним став Харківський учительський інститут. “Радянська освіта” поширювала заклики викладачів інституту про те, аби навчити студентів виготовляти саморобні прилади, щоб згодом уже їхні учні могли створювати їх під керівництвом молодого вчителя. Педагогічний процес у вишах мав стати професійно цілеспрямованим.

Так, у самому Харківському учительському інституті проводили спеціальні практикуми з виготовлення приладів з фізики і математики, ботаніки і природознавства. Студенти самі обладнали невелику майстерню для приладів з фізики. У 1949 р. до неї придбали два нових верстати – токарний по дереву та свердильний. Програма навчання учителя з виробничими навичками у Харкові була побудована так, щоб практичними навичками покрити всі розділи програми 6–7 класів. Наприклад, кожен студент мав виготовити прилад для демонстрування тиску рідини на стінки посудини, парову вертушку чи прилади для демонстрації магнітних полів прямолінійного струму; опанувати ази роботи з жерстю, свердління отворів у склі; отримати навички паяння та обробки дерева. Алгоритм роботи був доволі простий. Студент одержував завдання, подавав ескіз викладачеві та рисунок приладу із зазначенням розмірів, складав технологічну кратку, де зазначав найменування та кількість деталей, описував послідовний технологічний процес їхнього виготовлення, та перелічував інструменти, якими слід було користуватися під час роботи. Коли його ескізи затверджували, студент починав працювати за технологічною картою. Робота закінчувалася описом застосування приладу у навчальному процесі. Важливо, що прилади передавали в школи для використання на практиці [7].

Активізації політехнічного буму послугував ХІХ з’їзд ВКП(б), що проходив у вересні–жовтні 1952 р. Одразу після нього вищі педагогічні заклади УРСР почало посилено звітувати про власні успіхи на виробничій ниві. Одним із передовиків виявився Миколаївський педінститут. У курс фізики його студентів не просто знайомили з фізичними законами, а вчили їхньому застосуванню у виробництві. Для курсових обирали теми, що мали виключно прикладне значення: “Фотоефект і його практичне застосування”, “Природа рентгенівських променів і їхнє застосування в сучасній науці” тощо. У фізичному кабінеті закладу по сусідству стояли і фабричні прилади, і виготовлені студентами самотужки під час ремісничих практикумів. Студенти планували налагодити виготовлення в інститутській майстерні наочних посібників для шкіл. Було у планах і проведення практикуму для учителів фізики з виробництва найпростіших приладів самотужки, бо окремі студенти навіть на випускному курсі не

знали будови приладів і були безпорадними тоді, коли в приладах щось зраджувало.

Але попри успіхи у пресу вперше потрапили скарги освітян. Миколаївським педагогам бракувало обладнання для виробничих лабораторій. Пори заклик центру розвивати кіно демонстраційну справу, “фільмотека” вишу складалася лише з кількох метрів старої плівки, і всі намагання придбати навчальне кіно закінчувалися невдачею [8].

Вагомими були й здобутки Чернігівського учительського інституту. Його вихованці спеціалізувалися над виготовленням діючих моделей в інститутській майстерні. За два роки (1950–1952) студенти виготовили діючу модель залізничної станції, водного тарана та аеродинамічної труби. Які працюватимуть в полі. На І курсі навчання молодь повинна була пройти горнило практики, куди обов'язково включали політехнічну складову – керування шкільними технічними гуртками. А вже другокурсники мали міцні навички роботи з деревом, склом, картоном, металом, справлялися із завданнями з електромонтажу та авіа моделювання.

Та й навіть ту знаходилися свої проблеми. Мало-ефективною виявлялася організація роботи студентів. Один студент довго займається деревом, використовував лише столярні інструменти. Другий виготовляв металеві гайки і гвинти для кріплення деталей, третій проводив монтаж приладу. Це давало вузькі відомості та навички, а майбутній учитель, на переконання чернігівських педагогів, мав би знати ширший матеріал [9].

Як бачимо, до 1953 року вища педагогічна школа потроху прокинулася від повоєнного летаргічного сну. Політехнічний елемент почав пробиватися крізь товщу побутових повсякденних негараздів. В останні роки сталінського правління педінституту самотужки налагодили систему майстерень та лабораторій. Проте, саме в ці роки зародилися основні проблеми, які будуть важко долатися навіть у часи хрущовського політехнічного прориву. Педагогічна пресі 1945–1952 рр. на пряму відзеркалювала становище у цій галузі у продовж всього розглядуваного нами періоду. Вона зарясніла публікаціями тоді, коли інститути зробили перший крок з ями матеріального повоєнного зубожіння. І попри хвалу та захоплення успіхами не оминула важких питань матеріально-технічної розрухи, інтелектуальної неможливості окремих випускників та байдужості центру до реальної політехнізації вищої школи.

Список використаних джерел

1. Велецький О. Зв'язок кафедр педінституту зі школою // Радянська освіта. – 22 серпня 1947. – № 35. – С.2.
2. Майстерня наочних посібників // Радянська освіта. – 31 жовтня 1947. – № 44. – С.4.
3. У колегії Міністерства освіти УРСР // Радянська освіта. – 30 липня 1948. – № 31. – С.4.
4. Сокирянський М. Методичний кабінет в інституті // Радянська освіта. – 17 березня 1950. – № 11. – С.3.
5. Ятченко Д. Допомога молодим учителям // Радянська освіта. – 17 березня 1950. – № 11. – С.3.
6. У Колегії міністерства освіти УРСР // Радянська освіта. – 11 листопада 1950. – № 46. – С.4.
7. Герман М., Сословська Г. Навчити майбутніх учителів виготовляти наочні прилади // Радянська освіта. – 9 грудня 1950. – № 49. – С.2.
8. Єромицький П. Політехнічна підготовка майбутніх учителів у Миколаївському педінституті // Радянська освіта. – 15 листопада 1952. – № 46. – С.3.

9. Куровський Д. Перші починання вчительського інституту // Радянська освіта. – 20 грудня 1952. – № 510. – С.2.

References

1. Velec'kyj O. Zv'jazok kafedr pedinstytutu zi shkoloju // Radjans'ka osvita. – 22 serpnja 1947. – № 35. – S.2.
2. Majsternja naochnyh posibnykiv // Radjans'ka osvita. – 31 zhovtnja 1947. – № 44. – S.4.
3. U kolegii' Ministerstva osvity URSR // Radjans'ka osvita. – 30 lypnja 1948. – № 31. – S.4.
4. Sokyryans'kyj M. Metodnychnyj kabinet v instytuti // Radjans'ka osvita. – 17 bereznja 1950. – № 11. – S.3.
5. Jatchenko D. Dopomoga molodym uchyteljam // Radjans'ka osvita. – 17 bereznja 1950. – № 11. – S.3.
6. U Kolegii' ministerstva osvity URSR // Radjans'ka osvita. – 11 lystopada 1950. – № 46. – S.4.
7. German M., Soslovs'ka G. Navchyty majbutnih uchyteliv vygotovljaty naochni pryklady // Radjans'ka osvita. – 9 grudnja 1950. – № 49. – S.2.
8. Jeromyc'kyj P. Politehnična pidgotovka majbutnih uchyteliv u Mykolai'vs'komu pedinstytuti // Radjans'ka osvita. – 15 lystopada 1952. – № 46. – S.3.
9. Kurovs'kyj D. Pershi pochynannja vchytel's'kogo instytutu // Radjans'ka osvita. – 20 grudnja 1952. – № 510. – S.2.

Lukyanenko O. B., Ph.D. in History, senior lecturer of cultural studies sub-department in V.G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv), lukyaneneko.ov@gmail.com

Polytechnic ordeal of the postwar higher pedagogical school of the Ukrainian Soviet Socialist Republic

The article illustrates the origin and development of the polytechnic component in the learning process of Pedagogical Institutes of the post-war period Ukrainian Soviet Socialist Republic (1945–1952 years). Application of the content analysis method of educational media allowed following the requirements of the Ministry of Education to build on polytechnic education in the institutes; to track the progress and challenges in this sphere locally. The sequence of convincing of educators in the absolute accuracy of the implementation of industrial training is reconstructed in the paper, too. The estimation of the main characteristics of the process of post-war polytechnical education is given along with the description of the practice of industrial training in selected post-war pedagogical and teachers' institutes.

Keywords: Pedagogical Institute, polytechnic education, practice, industrial training, post-war Ukraine.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Киев), lukyaneneko.ov@gmail.com

Политехнические мытарства послевоенной высшей педагогической школы УССР

Иллюстрируется зарождение и развитие политехнического компонента в учебном процессе пединститутов УССР послевоенного периода (1945–1952 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило проследить наращивания требований Министерства образования по политехнизации институтов; отследить соотношение успехов и проблем в этой области на местном уровне. Воспроизведена последовательность убеждения педагогов страны в безусловной правильности введения производственного обучения. Произведена оценка главных характеристик процесса послевоенной политехнизации. Описанная практика ввода производственного обучения в отдельных послевоенных педагогических и учительских институтах.

Ключевые слова: педагогический институт, политехнизация, практика, производственное обучение, послевоенная Украина.

* * *

УДК 378:165

Бессалова Т. В.
кандидат исторических наук,
старший научный сотрудник, Центр исследований
научно-технического потенциала и истории науки
им. Г. М. Доброва НАН Украины
(Украина, Киев), ldemkina2010@mail.ru

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВУЗОВСКОГО СЕКТОРА НАУКИ УКРАИНЫ

Рассматриваются актуальные вопросы функционирования вузовской науки в Украине. Анализируются ключевые проблемы и тенденции развития, которые сложились в последние 20 лет в высшей школе. В Украине назрела необхо-